

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРИМУСОВОГО ЗАХОДУ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ У ВИГЛЯДІ НАПРАВЛЕННЯ ДО СПЕЦІАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОЇ УСТАНОВИ

Назимко Єгор Сергійович - доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, перший проректор Донецького юридичного інституту МВС України
Обод Андрій Валентинович - ад'юнкт Донецького юридичного інституту МВС України

УДК 343.135 (477)

В статье рассматриваются понятие, основания и правовые последствия применения к несовершеннолетним принудительной меры воспитательного характера в виде направления в специальное учебно-воспитательное учреждение. Автором проводится сравнительный анализ наказания в виде ареста и лишения свободы с указанной принудительной мерой.

Ключевые слова: направление в специальное учебно-воспитательное учреждение, лишение свободы, уголовное законодательство, несовершеннолетний, наказание, освобождения от наказания.

Articolul se referă la conceptul, motivele și consecințele juridice ale aplicării unei măsuri educative obligatorii minorilor sub forma trimiterii la o instituție de învățământ specială. Autorul compară pedeapsa sub formă de arest și detenție cu măsura coercitivă specificată.

Cuvinte cheie: trimiterea la o instituție de învățământ specială, privarea de libertate, legislația penală, minorul, pedeapsă, absolvirea de pedeapsă.

The article deals with the concepts, grounds and legal consequences of the use of juvenile coercive measures of educational nature in the form of referral to a special educational institution. The author makes comparative analysis of the punishment in the form of arrest and imprisonment with such a type of exemption from punishment as a referral to a special educational institution.

Key words: referral to a special educational institution, deprivation of liberty, criminal law, juvenile justice, punishment, release from punishment.

Сучасне кримінальне законодавство України актуалізувало питання гуманізації норм, що зумовлено вимогами міжнародних правових актів. Одним із шляхів було обрано поступову заміну у всіх можливих випадках кримінального покарання на виправні та виховні заходи, особливо у відношенні неповнолітніх. У 2001 році законодавець зробив спробу реалізувати зазначене в ст. 105 КК України, присвячений звільненню неповнолітніх від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру. «De jure» сутність останніх полягає у нерепресивному корегуванні девіантної поведінки підлітків, які вперше вчинили злочин

невеликої або середньої тяжкості. «De facto» зазначені заходи не завжди повністю позбавлені карального пливучу – окремі види є скоріше завуальованим покаранням, ніж звільненням від нього. Остання теза здебільшого стосується примусового заходу виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи.

На сьогоднішній день примусові заходи виховного характеру розглядалися в працях таких учених, як В.М. Бурдін, Т.О. Гончар, С.П. Коталейчук, Є.С. Назимко, Л.М. Палюх, Т.І. Пономарьова, О.О. Северин, О.О. Ямкова, С.С. Яценко, А.М. Яценко та інші. Тим не мен-

ше, питання, які виникають під час направлення неповнолітніх до спеціальної навчально-виховної установи, залишаються невирішеними, що й зумовило обрання цієї теми в межах нашого дослідження. Однак, перш ніж перейти безпосередньо до визначеної проблематики, пропонуємо більш детально розглянути основні характеристики інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування з метою встановлення можливості залишення зазначеного примусового заходу виховного характеру в його межах.

Так, наприклад, Є.О. Письменський вважає, що звільнення від покарання та його відбування в загальному вигляді являє собою специфічну (в ідеалі – нетипову, виняткову, а в реальному житті – найбільш поширену) форму реагування держави на злочин. З одного боку, цей різновид передбачених кримінальним законом заходів впливу на поведінку особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, дозволяє не залишити злочин поза увагою, засудивши винного за його вчинення, а з другого – досягти мети покарання без його реального або повного виконання [1, с. 112].

Ми погоджуємося із тезою вченого, – дійсно, звільнення від покарання є тим феноменом кримінального законодавства, який дозволяє особі, котра не має сталої протиправної поведінки, а також сукупності злочинних принципів та понять (вчинила необережний злочин, вперше вчинила нетяжкі або середньої тяжкості злочини у чому кається тощо), можливості виправитися без надмірного репресивного впливу. Впевнені, що сутність кари, в першу чергу, повинна полягати в осудженні винною особою самої себе, визнанні нею неправомірності своїх дій та небезпечності їх наслідків, бажанні виправити останні. Репресія в жодному разі не повинна полягати у прагненні держави завдати страждань злочинцеві. Тому, наприклад, ізоляція (як найбільш жорстке покарання) є лише вимушеним кроком, виправданним необхідністю відгородити злочинця від суспільства з метою недопущення вчинення ним нових суспільно небезпечних діянь, але ні в якому разі не із прагненням позбавити волі задля унеможливлення нормального існування. Отже, звільнення від покарання дозволяє

виправляти злочинця в комфортних для нього умовах.

Схожу думку має й А.М. Бойко, який називає звільнення від покарання та його відбування формою реалізації кримінальної відповідальності, що застосовується у випадках, коли мета покарання вже досягнута без реального відбування покарання, або до закінчення строку його відбування, в силу позитивної поведінки засудженого чи за інших передбачених КК підстав, або не може бути досягнута через хворобу засудженого [2, с. 182]. Іншими словами, необхідність звільнення від покарання та його відбування зумовлюється двома взаємопов'язаними або одиничними причинами: 1) коли досягнуті або можуть бути досягнуті цілі покарання, передусім мета виправлення засудженого, без реального чи повного відбування призначеного покарання (*юридична безцільність*); 2) коли досягнення цієї мети неможливе, і звільнення відбувається саме через *об'єктивну неспроможність* досягнення цілей покарання [3, с. 22].

Що стосується другого пункту, зауважимо, що об'єктивна неспроможність досягнення цілей покарання полягає у відсутності перспективи усвідомлення неповнолітніми актуальності та сутності самого покарання, а також його взаємозв'язку із вчиненим суспільно небезпечним діянням, внаслідок хвороби. Складності також можуть виникнути через втрату підлітком фізичної можливості брати безпосередню участь у кримінально-правових заходах, спрямованих на його виправлення. Зазначимо, що з 2008 року кількість неповнолітніх, яких визнано неосудними та до яких було застосовано примусові заходи медичного характеру залишається стабільно високим. Відповідно до статистичних даних, у 2008 році було визнано неосудними 29 неповнолітніх, у 2009 році – 36, у 2010 – 43, у 2011 – 35, у 2012 – 47, у 2013 – 29, у 2014 – 38, у 2015 – 34, у 2016 – 16, станом на перше півріччя 2017 року 7 неповнолітніх осіб було визнано неосудними. До всіх осіб було застосовані примусові заходи медичного характеру [4].

Розмірковуючи над особливостями інституту звільнення від покарання, Т.І. Пономарьова вважає останній засобом ювенального

кримінально-правового впливу, суть якого полягає у наданні державою неповнолітньому, який вчинив злочин та якого обвинувальним вироком було визнано винним у вчиненні злочину, (за умови якщо неповнолітній розкаюється у вчиненому, своєю поведінкою довів прагнення стати на шлях виправлення та (або) відбув певну частину призначеного покарання), можливості виправитися без застосування до нього покарання [5, с.14].

Ми погоджуємося зі вченою, оскільки звільнення від покарання та його відбування, в першу чергу, є своєрідним засобом кримінально-правового впливу. Аналіз норм вітчизняного кримінального законодавства дозволив дійти до висновку, що жодна з них не дозволяє звільнити неповнолітнього від покарання, не застосувавши певні виховні та виправні заходи. Так, наприклад, під час звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру на неповнолітнього покладаються або певні обов'язки, або із ним проводиться профілактична бесіда; для умовно-дострокового звільнення підліток має відбути певну частину покарання; звільнення з випробуванням передбачає виконання особливих вимог. Навіть звільнення від покарання у зв'язку зі спливом строків давності виконання обвинувального вироку вимагає від неповнолітнього законслухняної поведінки протягом певного строку. Тобто звільнення від покарання не є нехтуванням цілей кримінального законодавства, а є лише альтернативою покарання, якої повинно бути достатньо для виправлення неповнолітнього.

У контексті зазначеного цікавою є думка С.С. Яценка, який вважає, що інститут звільнення від покарання є своєрідним інститутом помилування. Науковець пропонує взагалі відмовитися від інституту звільнення від кримінальної відповідальності, шляхом розширення сфери дії інституту звільнення від покарання, можливого вдосконалення інших засобів кримінально-правового реагування держави на вчинений злочин, наявність якого в діянні особи встановлена обвинувальним вироком суду [6, с. 67]. Ми не погоджуємося зі вченим, оскільки, по-перше, помилування є одним із видів звільнення від покарання, а отже, його

субінститутом, у зв'язку із чим вважаємо не зовсім вдалим їх взагалі порівнювати, адже той факт, що вони мають спільні риси, є безперечним. Однак, не завжди звільнення від покарання є помилуванням, частіше це лише рішення, підкріплене низкою аргументів на користь злочинця, а не лише акт доброї волі. По-друге, звертаємо увагу на те, що помилування є безумовним видом звільнення і може застосовуватися до осіб, яким призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі, а отже, є особливо привілейованим видом та, здебільшого, залежить лише від вдалого для засудженого випадку.

Окремої уваги заслуговує пропозиція автора відмовитися від інституту кримінальної відповідальності шляхом розширення меж інституту покарання. З цього приводу слушною є думка вчених (Є.С. Назимко, С.В. Лосич, Т.І. Пономарьова, Д.О. Пилипенко) щодо того, що інститути звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання в жодному разі не можна ототожнювати. Вчені зазначають, що інститут звільнення від покарання, навіть у випадку розширення сфери його дії, не зможе в повному обсязі виконувати функції, які покладені на інститут звільнення від кримінальної відповідальності. Останній є засобом заохочення осіб, які після вчинення злочину щиро покаялися, усвідомлюючи небезпечні наслідки свого діяння (дійове каяття), примирилися з потерпілим тощо. Таким чином, при усуненні інституту звільнення від кримінальної відповідальності та розширення сфери дії інституту звільнення від покарання ми отримуємо звичайну підміну понять в теорії та низку проблем на практиці, втратиться сенс встановлення ступеня суспільної небезпечності особи та кримінально-правового заохочення як такого [7, с. 36]. Інші вчені (В.О. Меркулова, Д.С. Смоков) також влучно висловлюються, що в нашому суспільстві все ще продовжує панувати думка, що відновлення справедливості – це обов'язково призначення покарання та реальне його виконання. У населення відсутнє чітке уявлення про співвідношення кримінальної відповідальності та покарання [8, с.28].

Таким чином, позбавлення кримінального законодавства інституту звільнення від кримі-

нальної відповідальності неможливо, оскільки це порушить низку принципів, серед яких: принципи справедливості та співрозмірності, гуманізму та економії репресії. В цьому контексті варто також звернути увагу на те, що інститути звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання актуальні на різних етапах, а також мають різні правові наслідки. Розмежування зазначених інститутів має відбуватися за наступними ознаками: для інституту покарання – покарання є заходом державного примусу, який застосовується до осіб, що вчинили злочинне посягання; застосування покарання є одним із завершальних етапів кримінальної відповідальності; покарання може бути застосовано лише за вироком суду від імені держави, це надає йому публічного характеру; покарання полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Саме в цьому виявляється така властивість покарання, як кара, що робить його найгострішим заходом державного примусу; в покаранні виражаються засудження, негативна оцінка з боку держави як вчиненого злочину, так і самого злочинця; особистий характер покарання; будь-яке покарання тягне за собою судимість (ст. 88 КК) [9]. Для інституту звільнення від покарання характерні такі ознаки, як: наявність обвинувального вироку, який набрав законної сили; застосування альтернативних (мінімально репресивних) покаранню кримінально-правових заходів; позитивні правові наслідки (не в усіх випадках); досягнення цілей, поставлених перед кримінальним правом, без фактичного відбування покарання.

Спираючись на зазначені ознаки, ми зробимо спробу надати характеристику примусовому заходу виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків з метою оцінки правильності законодавчого рішення щодо його віднесення до інституту звільнення від покарання.

Перша ознака – визнання покарання заходом державного примусу, який застосовується до осіб, що вчинили злочинне посягання (інститут покарання) та наявність обвинувального вироку, який набрав законної сили (обидва ін-

ституту). В контексті цієї ознаки варто зазначити, що, по-перше, як покарання, так і звільнення від нього набувають своєї повноцінності тільки після набрання обвинувальним вироком законної сили. По-друге, звільнення від покарання також можна вважати своєрідним заходом державного примусу, оскільки кожний вид звільнення вимагає від злочинця (як мінімум) дотримання певної поведінки.

Розмірковуючи над зазначеною ознакою, вважаємо за доцільне більш детально розглянути нормативно-правові акти, в яких викладений порядок застосування примусового заходу у вигляді направлення до спеціальної навчально-виховної установи. Так, відповідно до чинного законодавства, особливості направлення до зазначених установ викладені у:

- положенні «Про школу соціальної реабілітації», затвердженим Постановою КМУ від 08.08.2012 р. № 734, в якому вказано, що до школи за рішенням суду направляються учні (вихованці), які вчинили правопорушення, що мають ознаки суспільно небезпечного діяння, у віці від 11 до 14 років [10]. Також, у п. 6 Положення зазначено, що особливості педагогічного режиму, умов виховання та утримання дітей у школі визначаються: спеціальним режимом дня та системою навчально-виховної роботи; постійним наглядом та педагогічним контролем за ними; обмеженням можливості вільного виходу учнів за межі території школи без супроводу спеціально уповноважених осіб у порядку, встановленому МОН; п. 30 регламентує порядок доставляння неповнолітніх до школи через приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ. Таким же є порядок повернення учнів (вихованців) у разі самовільного залишення ними школи [10].

- положенні «Про професійне училище соціальної реабілітації», затвердженим Постановою КМУ від 08.08.2012 р. № 734, в п. 22 якого зазначено, що у разі самовільного залишення учнем (вихованцем) училища адміністрація закладу терміново вживає заходів до його розшуку та повернення. Факт самовільного залишення учнем (вихованцем) училища реєструється у відповідному журналі протягом двох годин з моменту його виявлення. Адміністрація закладу протягом двох годин

письмово інформує про факт самовільного залишення учнем (вихованцем) училища органи внутрішніх справ для вжиття оперативно-розшукових заходів. У разі масового самовільного залишення учнями території училища, масової непокори, групового хуліганства, пожежі, стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій адміністрація училища терміново повідомляє про це органи внутрішніх справ та МОН. У п. 29 вказано, що у разі смерті, тяжкої хвороби батьків або осіб, що їх замінюють, інших родичів учня (вихованця) чи інших непередбачених обставин адміністрація має право надавати йому короткочасну відпустку строком на п'ять діб, не враховуючи часу на проїзд, у супроводі спеціально уповноваженої особи, яка призначається наказом директора училища [11].

Таким чином, як виходить зі змісту положень нормативно-правових актів, школа та училище соціальної реабілітації є закладами закритого типу, робота яких базується на посиленому режимі та контролі за неповнолітніми. Окремої уваги заслуговує той факт, що неповнолітні не мають права самовільно залишати заклад, а також положення ч. 3 ст. 501 КПК України, що при застосуванні до неповнолітнього примусового заходу у вигляді направлення до спеціального навчально-виховного закладу на уповноважений підрозділ органів Національної поліції покладається обов'язок доставити неповнолітнього до спеціального навчально-виховного закладу [12].

Отже, ситуація на практиці виглядає наступним чином: неповнолітній звільняється судом від кримінальної відповідальності (що полягає у відмові держави в особі суду за наявності підстав, передбачених КК, від державного осуду особи, яка вчинила злочин, а також від покладання на неї обмежень особистого, майнового або іншого характеру, передбачених законом за вчинення даного злочину [13]) або від покарання із застосуванням примусового заходу у вигляді направлення до навчально-виховної установи, після чого із зали суду під наглядом відповідного підрозділу органів Національної поліції він доставляється до установи, перебування в якій передбачає суттєве обмеження обсягу його прав. Останнє по-

лягає у наявності певного переліку заборонених речей, контролю за витрачанням грошей, спеціального режиму відвідувань та головне – позбавленні волі, що у випадку звільнення від кримінальної відповідальності/покарання, є недопустимим. Також акцентуємо увагу на тому факті, що відповідно до положень чинного КК України види звільнення від кримінальної відповідальності/покарання дорослих злочинців (окрім ст. 47 КК України, яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із передачею особи на поруки, – що, по суті, не є репресією) не пов'язані з ізоляцією. Зазначений стан справ викликає низку заперечень, головне з яких – встановлення підстав для застосування розглядуваного примусового заходу виховного характеру під час звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, які, на сьогоднішній день, відсутні, що є недопустимим.

Окремі положення містяться в постанові Пленуму Верховного Суду України № 2 від 15.05.2006 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», в п. 9 якої зазначено, що до спеціальних навчально-виховних установ відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 105 КК направляють неповнолітніх, котрі вийшли з-під контролю батьків чи осіб, які їх замінюють, не піддаються виховному впливу та не можуть бути виправлені шляхом застосування інших примусових заходів виховного характеру [14]. Однак, на практиці інколи виникає ситуація, коли суд приймає рішення про застосування зазначеного заходу, виходячи із суб'єктивної оцінки обставин вчиненого злочину, а також спираючись на думку батьків неповнолітнього злочинця, яка може ґрунтуватись на бажанні позбавитися від відповідальності за виховання дитини та необхідності витратити зайві кошти тощо.

Таким чином, направлення до спеціальної навчально-виховної установи є своєрідною ізоляцією неповнолітнього від суспільства, метою якою законодавцем було передбачено його виправлення. Зазначене підтверджують нормативно-правові акти (КК України, КПК України, вищенаведені Положення тощо), а також положення Постанови ВПСУ № 2 від

15.05.2006 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», в якій зазначено, що дострокове звільнення зі спеціальної навчально-виховної установи учня, який довів своє виправлення, провадиться за клопотанням ради школи чи училища на підставі постанови судді районного (міського) суду за місцем їх знаходження. До клопотання необхідно долучити особову справу учня, яка має містити дані, що характеризують його ставлення до навчання і праці, а також поведінку протягом усього часу перебування у відповідній установі [14]. Тобто «de jure» ми маємо вид звільнення від кримінальної відповідальності/покарання, який «de facto» потребує ще одного звільнення.

Друга ознака – покарання є завершальним етапом кримінальної відповідальності; звільнення від покарання, у свою чергу, полягає в застосуванні альтернативних (мінімально репресивних) покаранню кримінально-правових заходів. На нашу думку, сприйняття покарання як завершального етапу кримінальної відповідальності є помилковим. Покарання є сутністю кримінальної відповідальності, яка полягає в обмеженні прав і свобод, що, як наслідок, має призвести до виправлення злочинця. Держава не може не реагувати на вчинений злочин, навіть якщо останній був необережним або завдав незначну шкоду охоронюваним інтересам. Про це зазначено й у кримінальному законодавстві, котре передбачає відповідальність за необережні, умисні злочини та за злочини зі змішаною формою вини; за злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Однак, визнання принципів справедливості та співрозмірності одними із провідних у кримінальному праві примусило законодавця диференціювати види покарання на суворі та м'які, такі, що мають скоріше корекційний, а не каральний вплив. Так було створено інститут звільнення від покарання, яким передбачено окремі вимоги (протилежні каральним), котрі повинен виконувати злочинець. Хоча, цікавим є те, що на сьогоднішній день окремі норми КК України, присвячені видам покарання та звільнення від нього дублюють одне одного, що стосується й досліджуваного нами примусового заходу ви-

ховного характеру. Зазначене підтверджується низкою фактів, серед яких відповідність окремих вимог, що висуваються до неповнолітніх, які відбувають покарання у виховних колоніях та тих, що знаходяться у спеціальних навчально-виховних установах.

Такої ж думки дотримуються й учені. Так, наприклад Є.С. Назимко, С.В. Лосич, Т.І. Пономарьова та Д.О. Пилипенко зазначають, що спеціальні навчально-виховні установи хоча і не відносяться до установ кримінально-виконавчої служби, а є одиницями, що входять до системи Міністерства освіти та науки України, однак умови тримання в цих закладах та їх режимність роблять їх схожими із установами закритого типу для відбування покарання у вигляді позбавлення волі, що і дає підставу думати про існування нормативної фікції, звичайної підмінипонять, наприклад, виховної колонії на навчально-виховний заклад. Аналіз нормативно-правових актів дозволив ученим зробити висновок, що права та обов'язки неповнолітніх, звільнених від покарання із застосуванням примусового заходу виховного характеру у вигляді направлення до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків до його виправлення та неповнолітніх, яким призначене покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, є майже тотожними. Такими, наприклад, є: обмеження можливості вільного виходу за межі території школи/колонії без супроводу спеціально уповноважених осіб, спеціальний режим дня та система навчально-виховної роботи; постійний нагляд та педагогічний контроль; обмежена можливість користуватися власними фінансами тощо [7, с.95]. Цікавим також є те, що вчені порівнюють зазначений примусовий захід із арештом та вважають, що направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи з переліку примусових заходів виховного характеру має бути виключене [7, с. 100]. Підтвердженням низької ефективності зазначеного заходу є також судова статистика.

Так, у 2008 році 292 неповнолітніх до вчинення останнього злочину не судились, але направлялись у спеціальні навчально-виховні заклади; у 2009 році – 257 неповнолітніх; у 2010 – 303 неповнолітні; у 2011 – 218; у 2012 –

172; у 2013 – 80; у 2014 – 81; у 2015 – 76; у 2016 – 53; станом на перше півріччя 2017 року до вчинення останнього злочину не судились, але направлялись у спеціальні навчально-виховні заклади 13 неповнолітніх [4]. Зазначені дані дають підставу вважати, що примусовий захід виховного характеру у вигляді направлення до спеціальної навчально-виховної установи не забезпечує необхідний для виправлення неповнолітнього вплив, а його сутність полягає лише в тимчасовій ізоляції злочинця від суспільства. Останнє дозволяє підсумувати, що захід не відповідає одній із ознак звільнення від покарання – *досягнення цілей, поставлених перед кримінальним правом, без фактичного відбування покарання*, а скоріше є втіленням такої ознаки покарання як наявність *передбачених законом обмежень прав і свобод засудженого*.

Останні із розглянутих ознак – *особистий характер, застосування лише за вироком суду від імені держави, вираження засудження, негативна оцінка з боку держави як вчиненого злочину, так і самого злочинця та наявність негативних правових наслідків (для інституту звільнення – не в усіх випадках)* є загальними для обох інститутів, однак при застосуванні примусових заходів виховного характеру, особа вважається такою, що не має судимості.

Таким чином, вищевикладене надає підставу для висновку, що на сьогоднішній день *направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи – захід кримінально-правового характеру, який полягає у ізоляції та, як наслідок, суттєвому обмеженні прав та свобод неповнолітнього, якого, відповідно до обвинувального вироку було визнано винним у вчиненні злочину та звільнено від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру*. Згідно із чинним кримінальним законодавством України (ч. 1 ст. 105 КК України), підставами такого звільнення є неповнолітній вік особи, вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості, щире розкаяння та подальша бездоганна поведінка. Також у ході аналізу судової практики нами було встановлено, що спеціальною підставою направлення до зазначеної навчально-виховної установи є відсутність позитивного впливу раніше засто-

совуваних примусових заходів та неналежне виконання батьками своїх обов'язків. Правові наслідки – сприятливі.

Аналіз особливостей досліджуваного примусового заходу виховного характеру дозволив підсумувати, що останній має ознаки інституту покарання та майже не відповідає вимогам, що ставляться перед інститутом звільнення від покарання взагалі та перед примусовими заходами виховного характеру зокрема. З огляду на зазначене, вважаємо за необхідне видалити з ч. 2 ст. 105 КК України примусовий захід виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків до його виправлення та внести до КК нову норму. Враховуючи подібність примусового заходу виховного характеру до такого покарання, як арешт (за ознаками ізоляції в спеціально пристосованих установах та відносно незначного строку тримання), а також те, що за своєю сутністю він є менш репресивним, ніж арешт, пропонуємо викласти норму під номером «100-1» в наступній редакції:

Стаття 100-1. Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків

Направлення до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків полягає у триманні неповнолітнього, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості та до якого раніше було застосовано звільнення від покарання із застосуванням заходів, передбачених ч. 2 ст. 105 цього Кодексу, за умови якщо його поведінка доводить відсутність необхідності застосовувати покарання у вигляді позбавлення волі, в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах, які належать до сфери управління МОН України до його виправлення, але не більше ніж на три роки.

Також відповідної редакції потребує й ч. 1 ст. 98 КК України, яку, виходячи із нашої пропозиції, доцільно викласти наступним чином:

Стаття 98. Види покарань

1. До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

... 4) направлення до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків;

5) арешт;

6) позбавлення волі на певний строк.

Зазначені пропозиції, на нашу думку, дозволять розширити перелік видів покарання неповнолітніх, зберігаючи при цьому дотримання принципів економії репресії та співрозмірності. Також запропоноване надасть можливість уникнути надмірного суддівського суб'єктивізму під час прийняття рішення щодо призначення покарання та звільнення від нього, диференціювати межі кримінальної відповідальності неповнолітніх в залежності від наявності факту повторності, тяжкості вчиненого суспільно небезпечного діяння тощо.

Література

1. Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування в системі заходів кримінально-правового впливу / Є. О. Письменський. // Часопис цивільного і кримінального судочинства. Науково-практичний журнал. – 2012. – №5. – С. 110–118.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [7-ме вид., переробл. та допов.] – К. : Юридична думка, 2010. – С. 182.
3. Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування / Є. О. Письменський. – Луганськ: ТОВ „Віртуальна реальність”, 2011. – 388 с. (с. 22)
4. Судова влада України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://court.gov.ua/>
5. Пономарьова Т. І. Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі: порівняльний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Пономарьова Т. І. – Одеса, 2016. – 20 с. (14)
6. Яценко С. С. Кримінальний кодекс має відповідати основному закону держави – Конституції / С. С. Яценко. // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – №1. – С. 66–83 (67).
7. Назимко Є.С. Безумовне звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному праві України : монографія / Є.С. Назимко, С.В. Лосич, Т.І. Пономарьова, Д.О. Пилипенко. – Харків : Панов, 2017. – 187 с. (36)
8. Меркулова В.О. Удосконалення системи кримінально-правового реагування держави на злочини: тенденції реформування / В.О. Меркулова, Д.С. Смоков // Південно-український правничий часопис. - 2006. - № 2. - С. 27-31. (28)
9. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с. (321)
10. Положення «Про школу соціальної реабілітації» № 859 від 13 жовтня 1993 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF>
11. Положення «Про професійне училище соціальної реабілітації» № 859 від 13 жовтня 1993 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF>.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
13. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
14. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1963–2009 рр. – Харків: Одиссей, 2010. – 456 с. – (видання шосте зі змінами та доповненнями).